

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

3.1 รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ศึกษาความร่วมมือในการใช้ยาของผู้ป่วยโรคหืด ศึกษาแบบจำลองการอธิบายความเจ็บป่วยที่มีต่อการใช้ยาของผู้ป่วยโรคหืด และเปรียบเทียบแบบจำลองการอธิบายความเจ็บป่วยของผู้ป่วยโรคหืดที่ควบคุมอาการโรคหืดได้และควบคุมอาการโรคหืดไม่ได้

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ป่วยโรคหืดที่มาเข้ารับบริการตรวจรักษาในคลินิกโรคหืดแบบง่าย ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองลำพูน จำนวนทั้งสิ้น 23 คน (งานเกษตรกรรม, 2555)

3.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ป่วยโรคหืดทั้งหมดที่มาเข้ารับบริการตรวจรักษาในคลินิกโรคหืด ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองลำพูน จำนวน 16 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ เป็นผู้ป่วยที่ควบคุมอาการโรคหืดได้ (Controlled) และควบคุมอาการได้บางส่วน (Partly controlled) จำนวน 9 คน และไม่สามารถควบคุมอาการโรคหืดได้ (Uncontrolled) จำนวน 7 คน จนครบตามจำนวน กำหนดคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- 1) ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคหืด
- 2) มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป
- 3) ได้รับการรักษาโรคหืดชนิดใดชนิดหนึ่ง อย่างน้อย 1 ชนิด ได้แก่ ยาพ่นสเตียรอยด์ ยาพ่นขยายหลอดลม หรือยาชนิดรับประทานสำหรับรักษาโรคหืด
- 4) สามารถสื่อสารความหมายและเข้าใจภาษาไทย

5) ไม่มีความผิดปกติทางจิตใจ ความจำเสื่อม หรืออยู่ในสภาพที่สามารถรับรู้เข้าใจหรือให้ข้อมูลต่างๆ ได้

6) ยินดีเข้าร่วมการศึกษาด้วยความสมัครใจและให้เยี่ยมบ้านได้

สำหรับเกณฑ์การคัดกลุ่มตัวอย่างออกจากการศึกษามีดังนี้

1) ผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการรักษาโรคหืดในคลินิกโรคหืด มากกว่า 1 ปี

2) ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง (Chronic obstructive pulmonary disease; COPD)

3) มีภาวะ Active pulmonary disease เช่น วัณโรค

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ข้อมูลส่วนบุคคลและแนวคำถาม 2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม 3) แบบประเมินความร่วมมือในการใช้ยา 4) เครื่องบันทึกเสียง 5) สมุดจดบันทึก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 แบบสัมภาษณ์ตามแบบจำลองการอธิบายความเจ็บป่วยและความร่วมมือในการใช้ยา ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล และส่วนที่ 2 แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

1) ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วยข้อมูลด้านลักษณะประชากร ได้แก่ ชื่อนามสกุล อายุ เพศ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ รายได้และแหล่งรายได้ ลักษณะการอยู่อาศัย และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประวัติการเจ็บป่วย (ระยะเวลาการเป็นโรคหืด)

2) ส่วนที่ 2 แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยแนวคำถามตามแบบจำลองการอธิบายโรค ประกอบด้วยข้อมูลใน 5 มิติ ได้แก่ 1) การให้ความหมาย สาเหตุของโรคหืด 2) ช่วงเวลาและอาการในการเจ็บป่วย 3) พยาธิสรีรวิทยา 4) ความรุนแรงและภาวะแทรกซ้อนของโรค 5) วิธีการรักษาและความร่วมมือในการใช้ยา

3.3.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาสังเกตการใช้ยาของผู้ป่วย สังเกตเทคนิคการใช้ยาฟันสุด สังเกตการเก็บรักษา

3.3.3 แบบประเมินความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทานรักษาโรคหืด โดยการนับเม็ดยา และประเมินความร่วมมือในการใช้ยาฟัน โดยการสัมภาษณ์ ร่วมกับการตรวจสอบโดยวัดปริมาณยาคงเหลือยาฟันสเตียรอยด์เพื่อตรวจสอบการใช้ยาฟันของผู้ป่วยโรคหืดกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3.3.4 เครื่องบันทึกเสียง

3.3.5 สมุดจดบันทึก

3.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การหาความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา ผู้ศึกษาสร้างแนวคำถามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 2 ท่าน พิจารณาตรวจสอบข้อคำถามในการสัมภาษณ์ ความครอบคลุมและครบถ้วนของเนื้อหา และภาษาที่ใช้เหมาะกับผู้ให้ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้เทคนิคสามเส้าด้านข้อมูล (Methodological triangulation) (Denzin, 1970) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยซักถามคนในครอบครัวและคนรอบข้างผู้ป่วยเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ยา และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสังเกตการเก็บรักษา

3.5 การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษารุ่นนี้ ผู้ศึกษานำโครงการศึกษาค้นคว้าแบบอิสระเสนอต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยสาขาสาธารณสุขศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลังจากผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการจริยธรรมแล้ว ผู้ศึกษาจะดำเนินการพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง โดยการจัดทำเอกสารเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาแนะนำตัวและสร้างสัมพันธภาพกับผู้ป่วยโรคหืด พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลและชี้แจงให้ทราบว่า การตอบรับหรือปฏิเสธ การเข้าร่วมการศึกษารุ่นนี้จะไม่เปิดเผยชื่อ นามสกุล ที่อยู่ของผู้เข้าร่วมการศึกษารายบุคคล และสามารถแจ้งขอออกจากการศึกษาได้ ก่อนที่การดำเนินการศึกษาจะสิ้นสุดลง โดยไม่ต้องให้เหตุผลหรือคำอธิบายใด ๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะไม่มีผลอย่างไรต่อผู้ป่วยและครอบครัว

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

3.6.1 ผู้ศึกษาทำหนังสือขออนุญาตจากคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกโรคหืด ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองลำพูน เพื่อรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีรวบรวมข้อมูล

3.6.2 ภายหลังจากได้รับการอนุญาต ผู้ศึกษาเข้าพบเจ้าหน้าที่ประจำคลินิกโรคหืด เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา รายละเอียดในการรวบรวมข้อมูล และขอความร่วมมือในการศึกษา

3.6.3 ผู้ศึกษาแนะนำตัวและสร้างสัมพันธภาพกับผู้ป่วยโรคหืดที่คลินิกโรคหืด พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษา รายละเอียดในการรวบรวมข้อมูล ขอความร่วมมือในการศึกษาผู้ศึกษาสัมภาษณ์ด้วยภาษาถิ่น และภาษาไทยภาคกลาง ตามภาษาที่ผู้ให้ข้อมูลใช้สื่อสาร

3.6.4 การเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่น

การเก็บข้อมูลการใช้ยาพ่น 2 ชนิด ได้แก่ ยาพ่นสเตียรอยด์ และยาพ่นขยายหลอดลม เพื่อประเมินความร่วมมือในการใช้ยาพ่น ในแนวทางการรักษาโรคหืด ยาพ่นสเตียรอยด์จะเป็นยาหลักที่ใช้ควบคุมอาการ ส่วนยาพ่นขยายหลอดลมจะเป็นยาบรรเทาอาการใช้เมื่อมีอาการ ดังนั้นการเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่นสเตียรอยด์ ซึ่งในคลินิกโรคหืด ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองลำพูน มีรายการยาพ่นสเตียรอยด์สำหรับควบคุมอาการโรคหืด 2 รายการ ได้แก่ 1) ยาพ่นสเตียรอยด์ชนิด MDI [ยา Budesonide MDI] และ 2) ยาพ่นสเตียรอยด์ชนิด Accuhaler [ยา Seretide Accuhaler]

1) การเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่นสเตียรอยด์ชนิด MDI

เก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่นจากการสัมภาษณ์ผู้ป่วย (self report) ร่วมกับการตรวจสอบการใช้ยาพ่นสเตียรอยด์โดยใช้เครื่องวัดปริมาณยาคงเหลือ โดยใช้หลักการแทนที่น้ำเครื่องมือดังกล่าวได้รับการศึกษาจากบริษัทผู้ผลิต ดังแสดงในการผนวก ค

การคำนวณร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาพ่นชนิด MDI ตามสูตร ดังนี้

$$\text{ร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาพ่น} = \frac{(\text{จำนวนครั้งที่ต้องใช้ยาพ่น} - \text{จำนวนครั้งที่ลืมพ่น (สัมภาษณ์)}) * 100}{(\text{จำนวนครั้งที่ต้องพ่นใน 1 วัน} * \text{จำนวนวันระหว่างวันที่รับยาครั้งแรก และวันที่ตรวจสอบยา})}$$

2) การเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่นสเตียรอยด์ชนิด Accuhaler

เก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาพ่นจากการสัมภาษณ์ผู้ป่วย ร่วมกับการตรวจสอบตัวเลขการใช้ยาที่อุปกรณ์พ่นยาชนิด Accuhaler เพื่อคำนวณครั้งในการใช้ยา

การคำนวณร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาพ่นชนิด Accuhaler ตามสูตร ดังนี้

$$\text{ร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาพ่น} = \frac{(\text{จำนวนครั้งที่ต้องใช้ยาพ่น} - \text{จำนวนครั้งที่ลืมพ่น}) * 100}{(\text{จำนวนครั้งที่ต้องพ่นใน 1 วัน} * \text{จำนวนวันระหว่างวันที่รับยาครั้งแรก และวันที่ตรวจสอบยา})}$$

3.6.5 การเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทาน

การเก็บข้อมูลความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทานใช้การนับจำนวนเม็ดยา (pill count) โดยไม่ได้แจ้งผู้ป่วย ทำการประเมิน โดยการนับเม็ดยาในซองยาที่เหลือ ที่บ้านผู้ป่วย หรือสถานที่สัมภาษณ์ที่ผู้ป่วยสะดวกโดยการนับสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ป่วยนำยาที่ผู้ป่วยใช้มา และนำข้อมูลการนับเม็ดยาที่ได้มาเปรียบเทียบกับจำนวนวันในการติดตาม และคำนวณความร่วมมือในการใช้ยาเป็นร้อยละที่ผู้ป่วยรับประทาน โดยใช้สูตรในการคำนวณ ดังนี้

การคำนวณร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทาน ตามสูตรดังนี้

$$\text{ร้อยละความร่วมมือในการใช้ยา} = \frac{(\text{จำนวนเม็ดยาที่จ่ายไป} - \text{จำนวนเม็ดยาที่เหลือ}) * 100}{(\text{จำนวนเม็ดยาที่ควรรับประทานใน 1 วัน} * \text{จำนวนวันระหว่างวันที่จ่ายยาและวันที่ตรวจสอบยา})}$$

หลังจากได้ค่าร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาแต่ละชนิด คือ ยาสเตียรอยด์ชนิดพ่น ทั้งรูปแบบ MDI และรูปแบบ Accuhaler และยาชนิดรับประทาน จะทำการแปลงค่าความร่วมมือในการใช้ยาเป็นระดับคะแนนความร่วมมือในการใช้ยา มีค่าตั้งแต่ 1 - 5 (ตารางที่ 3.1) กรณีผู้ป่วยรับประทานยาตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป จะหาค่าเฉลี่ยคะแนนความร่วมมือในการใช้ยารับประทานแต่ละชนิดก่อน แล้วจึงหาคะแนนเฉลี่ยของยาชนิดรับประทานทุกชนิด แล้วจึงแปลงเป็นความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทานทุกชนิด เนื่องจากจะทำให้ไม่แปลความหมายของความร่วมมือในการใช้ยาผิดไป กรณีผู้ป่วย เช่น กรณีผู้ป่วยใช้ยารับประทานรักษาโรคหืด 2 ชนิด และมีร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาแต่ละชนิดเท่ากับ 120 และ 80 เมื่อแปลงเป็นคะแนน จะได้ 3 และ 5 คะแนน ตามลำดับ หาคะแนนเฉลี่ยได้เท่ากับ $3+5/2$ เท่ากับ 4 คะแนน (ดี) แต่หากหารร้อยละความร่วมมือในการใช้ยาเฉลี่ยก่อนแล้วจึงแปลงเป็นคะแนน จะได้ $120+80/2 =$ ร้อยละ 100 เมื่อแปลงเป็นคะแนนจะได้ 5 คะแนน (ดีมาก) ทั้งที่ผู้ป่วยมีความร่วมมือในการใช้ยามากเพียง 1 รายการ (ร้อยละ 80) แต่อีกรายการผู้ป่วยใช้ยาเกินกว่าที่แพทย์สั่ง (ร้อยละ 120) ซึ่งจะทำให้การแปลความหมายผิดไป แต่พบว่าวิธีการแปลงร้อยละของความร่วมมือในการใช้ยาแต่ละชนิดให้เป็นคะแนนก่อน แล้วจึงหาคะแนนเฉลี่ย จะทำให้คะแนนความร่วมมือในการใช้ยาชนิดรับประทานทุกชนิด มีค่าต่ำกว่าคะแนนที่คำนวณได้จากวิธีหารร้อยละเฉลี่ยก่อนแล้วจึงแปลงเป็นคะแนน

ตารางที่ 3.1 ระดับคะแนนความร่วมมือในการใช้ยา

ระดับคะแนนความร่วมมือในการใช้ยา	ความหมาย	ร้อยละและความร่วมมือในการใช้ยา จากสูตรคำนวณ
5	ดีมาก	80.0 - 100.0
4	ดี	70.0 - 79.9 หรือ 100.1 - 110.0
3	ปานกลาง	60.0 - 69.9 หรือ 110.1 - 120.0
2	น้อย	50.0 - 59.9 หรือ 120.1 - 130.0
1	ไม่ร่วมมือ	<50.0 หรือ >130.0

ที่มา : คัดแปลงข้อมูลจาก Osterberg (Osterberg & Blaschke, 2005)

การแบ่งกลุ่มผู้ป่วย เป็นกลุ่มที่ให้ความร่วมมือในการใช้ยา และกลุ่มที่ไม่ให้ความร่วมมือในการใช้ยา ใช้เกณฑ์ดังนี้

ผู้ป่วยที่ให้ความร่วมมือในการใช้ยา คือ ผู้ป่วยที่มีระดับคะแนนความร่วมมือในการใช้ยาเฉลี่ยตั้งแต่ระดับ 4 - 5

ผู้ป่วยที่ไม่ให้ความร่วมมือในการใช้ยา คือ ผู้ป่วยที่มีระดับคะแนนความร่วมมือในการใช้ยาเฉลี่ยตั้งแต่ระดับ 1 - 3

3.6.6 หลังจากเก็บข้อมูลในแต่ละวัน ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความละเอียด ความถูกต้องครบถ้วนอีกครั้ง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ต่อไป

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบอุปนัย (Analytical induction) โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคหืดในมุมมองของผู้ป่วย 5 มิติ ได้แก่ 1) สาเหตุของการเกิดโรค 2) ช่วงเวลาและอาการในการเจ็บป่วย 3) พยาธิสรีรวิทยา 4) ความรุนแรงและภาวะแทรกซ้อน 5) วิธีการรักษา และความร่วมมือในการใช้ยา แล้วจัดหมวดหมู่ตามความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจ

3.8 สถานที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

การศึกษารุ่นนี้ทำการศึกษา ณ แผนกผู้ป่วยนอก ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาลเมืองลำพูน และบ้านของผู้ป่วยโรคหืด

3.9 ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

ระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 - วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2557

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved